

YÜBİLEY**Akademik****HƏŞİMOV ARİF MƏMMƏD OĞLU - 60**

Azərbaycan Respublikasının Dövlət mükafatı laureatı, Azərbaycan Respublikasının əməkdar elm xadimi, Azərbaycan MEA-nın birinci vitse-prezidenti, texnika elmləri doktoru, akademik Həşimov Arif Məmməd oğlu 28 sentyabr 1949-cu ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz şəhərində anadan olmuşdur.

A.M. Həşimov 1966-cı ildə Azərbaycan Neft və Kimya İnstitutunun Energetika fakültəsinə daxil olmuş, 1971-ci ildə institutu bitirdikdən sonra Azərbaycan EA Fizika İnstitutunun "Elektrofizika" laboratoriyasında işləməyə başlamışdır. Hazırda laboratoriya "Yüksək gərginliklər fizikası və texnikası" adlanır və A.M. Həşimov onun rəhbəridir. O, 1980-ci ildə namizədlik, 1993-cü ildə isə doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmişdir.

A.M. Həşimov müasir elmin çox əhəmiyyətli istiqamətlərindən biri olan energetikanın fiziki-texniki problemləri sahəsində elmi-tədqiqat işləri aparır.

Elektroenergetika sahəsində A.M. Həşimov dissipativ faktorları nəzərə almaqla paylanmış parametrlili elektrik dövrləri nəzəriyyəsinin müasir elektroenergetik sistemin aktual məsələlərinin həllinə tətbiqi ilə inkişafına çox əhəmiyyətli töhvə vermişdir. Onun iştirakı ilə tipik avtotransformatorların (AT) və blok transformatorların (TR) istifadəsini saxlamaqla torpaqlanma əmsalı 0,8-ə qədər olan elektrik şəbəkələrinin neytralının torpaqlanması nəzəriyyəsi işlənib hazırlanmışdır. İlk dəfə olaraq neytralın buraxılabilən gərginliyi ilə AT-un orta gərginlik çıxışındakı sıfır ardıcılıqlı gərginlik arasında funksional asılılıq müəyyən edilmişdir ki, bu da blok TR neytralının torpaqlanma dövrəsindəki reaktorların müqaviməti üçün hesabı kəmiyyət kimi qəbul olunmuşdur.

A.M. Həşimov 1978-ci ildə yüksək gərginlikli elektrik şəbəkələrinin neytralının rejimləri sahəsindəki kompleks işlərə görə həmmüəlliflər ilə birlikdə Respublika Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür.

Müasir kompüterlərin meydana gəlməsinə qədər A.M. Həşimov tərəfindən mürəkkəb elektrik dövrlərində dalğa proseslərinin hesabat alqoritmləri işlənib hazırlanmışdır ki, bunların da qısa qapanma cərəyanlarının, bərpa olunma və ferrezonans ifrat gərginliklərin məhdudlaşdırılması istiqamətində yeni texniki həllərin riyazi modellərdə tədqiqinin təmin edilməsində çox böyük rolu olmuşdur. Kompleks ədədi hesabatların nəticələri radial xətlərdə ferrezonans prosesini aradan qaldıran, xəttin tamfəzli olmayan qoşulması və açılmasını aşkar edən qurğuların, gərginlik transformatoru ilə bağlı olan ferrezonansı aşkar edən və söndürən qurğunun, eyni zamanda, 20 ildən çox bir müddətdə etibarlı işləyən SSRİ-Finlyandiya elektrik veriliş xəttindəki 400 kV-luq sabit cərəyan çevirici yarımstansiyasının qoşulmasından yaranan keçid ferrezonansını aradan qaldıran qurğunun və s. işlənib hazırlanması və tətbiq olunmasında geniş istifadə olunmuşdur.

A.M. Həşimovun böyük silsilə işləri yüksək və ifrat yüksək gərginlikli elektrik veriliş xətlərinin və paylayıcı qurğuların dayanıqlığının təmin edilməsi probleminin, kompleks yanaşma əsasında, həlli istiqamətində ifrat gərginliklərdən effektiv mühafizə sisteminin işlənib hazırlanması üçün ferrezonans və kommutasiya ifrat gərginliklərinin modelləşdirilməsi məsələlərinə həsr edilmişdir. A.M. Həşimovun iştirakı ilə qısa qapanma cərəyanlarının məhdudlaşdırılması və gərginlik transformatorlarında baş verən ferrezonans ifrat gərginliyin qarşısının alınmasına dair müvafiq "Rəhbər göstərişlər" hazırlanmışdır.

Akademik Ç.M. Cavarlının rəhbərliyi ilə A.M. Həşimovun tex.e.d., prof. Y.V. Dmitriyevlə apardığı fundamental tədqiqatlar nəticəsində birfazlı qısa qapanma cərəyanlarının məhdudlaşdırılmasının nəzəri əsasları və texniki vasitələri işlənib hazırlanmış, blok transformatorlarının "ulduz-ulduz" qeyri-standart sxem ilə tətbiqinin işə yararlığı və texniki cəhətdən effektivliyi təsdiq olunmuş, Azərbaycan enerji sisteminə təcrübə və sənaye bloklarının yaradılmasına imkan vermişdir.

Bir sıra tədqiqatların nəticələrini o, «Elektrik şəbəkələrində dalğa proseslərinin ədədi analizi» Novosibirsk, Nauka, 2003 (Y.V. Dmitriyev və İ.R. Pivçik ilə birlikdə) adlı monoqrafiyada ümumiləşdirmişdir.

Elektrofizika sahəsində A.M.Həşimovun rəhbərliyi və bilavasitə iştirakı ilə dielektrik materiallara güclü elektrik sahələrinin və qazboşalmalarının təsiri zamanı materialların səthində və həcmində müşahidə edilən fiziki-kimyavi proseslərin mexanizmlərinin müəyyənləşdirilməsi və bir sıra proseslərin nəzəri əsaslarının inkişafına zəmin yaradan fundamental tədqiqatlar aparılır, energetika sistemləri, neft, qaz və neft kimyası sənayesi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən, iqtisadi və ekoloji tələbləri təmin edən, fiziki-kimyavi proseslərə əsaslanan, müasir texnoloji proseslərin işlənilib hazırlanması həyata keçirilir.

Son illər A.M.Həşimov tərəfindən elektrik enerjisinin generasiyası, çevrilməsi, akkumuliyasıya olunması və bərpa olunan mənbələrin enerjisindən istifadə olunması, həmçinin bərpa olunan mənbələrin enerjisindən kompleks istifadəni nəzərə alan energetik sistemin işlənilib hazırlanması və Respublika üçün yeni olan nanosaniyə depozonunda olan impuls gərginlik generatorlarının işlənilib hazırlanması, tədqiqi və tətbiqi, ifratkeçiricili materiallardan istifadə etməklə, elektrik enerjisinin məsafəyə verilməsi probleminin həlli, həmçinin elektrik şəbəkələrində ifrat gərginlikləri məhdudlaşdırmaq üçün tezlikdənəsaslı rezistorların tədqiqi ilə bağlı elmi istiqamətlər inkişaf etdirilmişdir. Hazırda «Yüksək gərginliklər fizikası və texnikası» laboratoriyası göstərilən istiqamətlər üzrə nəzəri və təcrübə tədqiqatları A.M.Həşimovun rəhbərliyi ilə aparmaqdadır.

Akademik Ç.M.Cuvarlı tərəfindən yaradılmış Azərbaycan yüksək gərginliklər fizikası və texnikası elmi məktəbi A.M.Həşimov tərəfindən əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirilmişdir. A.M.Həşimovun iştirakı ilə yerinə yetirilmiş tədqiqatların nəticələri dəfələrlə SSRİ və Azərbaycan Elmlər Akademiyasının elmi hesabatlarına çox əhəmiyyətli nəticələr kimi daxil edilmişdir. O, 2002-ci ildə AMEA-nın Fizika İnstitutunun direktoru vəzifəsinə seçilmiş və bu vəzifəni 01.06.2009-cu ilə qədər icra etmişdir.

A.M. Həşimov bir neçə il Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında mühazirələr oxumuş və "Yüksək gərginliklər texnikası və elektrotermiki qurğular kafedrası"nın professoru olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Texniki Universitetin professorudur.

Azərbaycan MEA Fizika İnstitutunda fəaliyyət göstərən elmlər doktoru alimlik dərəcəsi verən şuranın sədri (2002-2008-ci illər) və Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Energetika və Enerji Layihə İnstitutunda elmlər doktoru alimlik dərəcəsi verən ixtisaslaşdırılmış elmi şuranın üzvü (1994-2005-ci illər) olmuşdur.

O, «Energetikanın problemləri» jurnalının əsas yaradıcılarından biri olaraq redaktor müavini, «Fizika» jurnalının iş məsul katibi kimi vəzifələrini yerinə yetirir. A.M. Həşimov «Azərenerji» ASC-nin texniki şurasının üzvüdür. Respublikada energetika sahəsi üzrə əlaqələndirmə şurasının sədr müavini, Sənaye və Energetika Nazirliyində alternativ enerji mənbələrindən istifadə edilməsi üzrə komissiyanın sədr müavini və həmçinin Azərbaycan Milli Ensiklopediyası redaksiya heyətinin üzvüdür.

A.M. Həşimov 1 doktorluq dissertasiyasının məsləhətçisi, 7 - namizədlik dissertasiyası işinin işə bilavasitə elmi rəhbəri olmuşdur. O, bir neçə elmlər namizədi və doktorluq dissertasiyalarının opponenti olmuşdur. Eyni zamanda, A.M. Həşimov tərəfindən xarici ölkə elmi mərkəzləri (Türkiyə Respublikası, İran İslam Respublikası, MDB ölkələri, Polşa, Norveç, Çin Xalq Respublikası və s.) ilə elmi əməkdaşlıq həyata keçirilir. A.M. Həşimov ABŞ, Türkiyə, İran, Polşa, Kipr Respublikalarında, MDB ölkələrində və s. keçirilən Beynəlxalq konfranslarda dəfələrlə iştirak etmişdir.

A.M. Həşimovun təşəbbüsü sayəsində 2000-2008-cı illərdə Respublikamızda və onun hüdudlarından kənar enerji energetikanın və fizikanın müasir problemlərinə həsr olunmuş ondan yuxarı Beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. A.M. Həşimov Azərbaycan, İran, Türkiyə, Polşa, Rumıniya və s. respublikalarında keçirilən konfranslarda sədr, həmsədr olaraq konfransların yüksək səviyyədə keçirilməsini təmin etmişdir. A.M. Həşimov 230-dan yuxarı elmi məqalənin, onlarla patənləşdirilmiş ixtiraların və 5 monoqrafiyanın müəllifidir.

A.M.Həşimovun məhsuldar elmi, elmi-təşkilati və pedaqoji fəaliyyəti Respublikada və onun hüdudlarından kənar yüksək qiymətləndirilir.

A.M.Həşimovu 60 illik yubileyi münasibətilə təbrik edir, ona möhkəm can sağlığı, səadət arzulayır, elmi və ictimai işlərində uğurlar diləyirik.

Redaksiya heyəti